

Приходько Оксана Сергіївна,

ад'юнкт наукового відділу організації підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності НУОУ, капітан

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

В умовах повномасштабної російської агресії проти України питання функціонування української мови у військовій сфері набуло особливої актуальності. Мова є не лише засобом комунікації, а й важливим елементом національної безпеки, ідентичності та єдності збройних сил. Водночас аналіз чинного законодавства свідчить про наявність неузгодженостей між нормами Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”, військового законодавства та міжнародних зобов’язань України.

Основними нормативно-правовими актами функціонування української мови у військовій сфері є: Конституція України, в якій встановлено, що державною мовою в Україні є українська мова, а держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [1]; Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” від 25 квітня 2019 року, в якому визначено українську мову обов’язковою для використання на всій території України під час виконання повноважень органами державної влади, зокрема у сфері оборони [2].

Водночас на практиці існує неузгодженість між загальними вимогами мовного законодавства та специфікою військової

служби в умовах проходження служби представниками різних національностей у складі Збройних Сил України. Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” передбачає обов’язкове використання державної мови у діловодстві та службовому спілкуванні, однак не враховує особливостей оперативної комунікації в бойових умовах [2].

В свою чергу документи НАТО передбачають використання англійської та французької мов як робочих. На практиці це створює складнощі у процесі інтеграції українських військових підрозділів до структур Альянсу, адже питання володіння однією з робочих мов НАТО для українських військовослужбовців є відкритим. Статут НАТО [3] та практика взаємодії з партнерами вимагають володіння англійською мовою, однак українське законодавство не містить чітких винятків для міжнародної військової співпраці.

Також спостерігається недостатня регламентація володіння державною мовою під час виконання бойових завдань. Військове законодавство не містить спеціальних положень щодо використання мови в екстремальних ситуаціях, коли швидкість реагування та взаєморозуміння можуть бути критичними для виживання особового складу. Особливо гостро це питання постає у підрозділах, де служать іноземні добровольці, які не володіють українською мовою на достатньому рівні.

Існує прогалина у врегулюванні питання мовної підготовки військовослужбовців. Законодавство не визначає обов’язкового рівня володіння державною мовою для осіб, які вступають на військову службу, не передбачає систему мовної адаптації та навчання. Це створює практичні труднощі для командування та особового складу.

Для усунення виявлених суперечностей пропонуються такі заходи. Перше: необхідне внесення змін до Закону України “Про оборону України” [4] з метою конкретизації механізмів застосування мовного законодавства у військовій сфері.

Доцільно передбачити окрему статтю, яка б регулювала особливості використання української мови під час виконання бойових завдань та завдань в екстремальних умовах.

Друге: необхідно розробити спеціальний підзаконний акт – Положення про питання мови у Збройних Силах України, яке б деталізувало порядок застосування державної мови у різних ситуаціях військової служби. Такий документ має враховувати специфіку оперативної комунікації та багатонаціональний склад підрозділів.

Третє: потрібно законодавчо закріпити систему мовної підготовки військовослужбовців з визначенням мінімальних вимог до володіння державною мовою залежно від посади та рівня відповідальності [2; 5]. Доцільно запровадити обов'язкове тестування з української мови при вступі на військову службу (в мирний час) та періодичну атестацію. Для іноземних добровольців необхідно передбачити спеціальні мовні курси та перехідний період адаптації.

Четверте: слід узгодити положення мовного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України у військовій сфері [3]. Закон “Про забезпечення функціонування української мови як державної” має бути доповнений нормою про можливість використання англійської мови як робочої під час співпраці з НАТО та іншими міжнародними партнерами без шкоди статусу української мови [2].

П'яте: важливим кроком має стати посилення юридичної відповідальності за порушення мовного законодавства у військовій сфері. Дисциплінарний статут Збройних Сил України [5] має містити окремі положення про відповідальність командирів за створення умов для функціонування державної мови у підпорядкованих підрозділах. Водночас санкції мають бути диференційованими та враховувати специфіку військової служби.

Висновки. Наявність системних колізій між загальним мовним законодавством та специфікою регулювання військової сфери породжує суперечності, такі як неврахування особливостей бойової обстановки, недостатня узгодженість з міжнародними стандартами, відсутність чіткого механізму мовної підготовки військовослужбовців та прогалини у визначенні відповідальності за порушення мовних норм.

Запропоновані шляхи вирішення включають внесення змін до профільних законів, розробку спеціального положення про питання застосування державної мови у Збройних Силах України, створення системи мовної підготовки, узгодження національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями та посилення механізмів юридичної відповідальності. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню правових гарантій функціонування української мови у військовій сфері при збереженні боєздатності та ефективності Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 07.11.2025).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення 07.11.2025).

3. Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 р. № 950_008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення 07.11.2025).

4. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення 08.11.2025).

5. Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14> (дата звернення 08.11.2025).

Трегубенко Сергій Валерійович,
аспірант науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки
України

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Базове визначення поняття «військовополонений» закріплено у Женевській конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року [1], яка стала основоположним актом у регулюванні цього інституту. Згідно зі статтею 4 Конвенції, військовополоненими є комбатанти, які потрапили під владу ворога, а також члени збройних сил, ополчення, добровольчих формувань і рухів опору, що дотримуються законів і звичаїв війни. Цим визначенням охоплюються, як особи регулярних армій, так і учасники партизанських або територіальних формувань, якщо вони відкрито носять зброю та мають відзнаки, що відрізняють їх від цивільного населення. Конвенція закріплює принцип гуманного ставлення, який передбачає заборону тортур, актів насильства, дискримінації, приниження честі та гідності полонених, а також гарантує право на справедливе поводження, медичне забезпечення, листування з родиною і відвідування представниками Міжнародного комітету Червоного Хреста. Ці положення становлять основу правового статусу